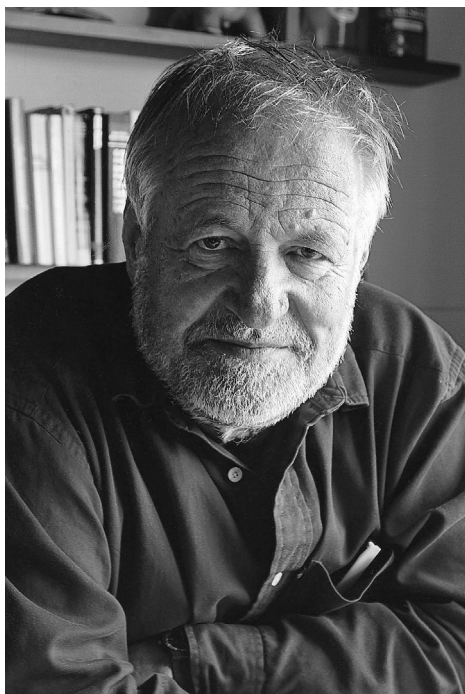

Raimo Anttila 1935–2023

Kuva: Kustaa Hurmerinta

UCLA:n (*University of California, Los Angeles*) yleisen kielitieteen ja indoeuropeistiikan emeritusprofessori Raimo Anttila kuoli Turussa 27.1.2023. Hänen taustaansa ja akateemista uraansa on esitelty hänen 60-vuotispäivänsä yhteydessä Virittäjässä 1995 (2). Tässä muistikirjoituksessa keskitytään hänen tieteelliseen elämäntyöhönsä.

Raimo Anttilan pääteos julkaistiin vuonna 1972 nimellä *An introduction to historical and comparative linguistics*. Toinen, laajennettu painos (462 s.) julkaistiin vuonna 1989 nimellä *Historical and comparative linguistics*. Seuraavaksi esitetään tämän monumentaalisen teoksen sisältö hyvin tiiviissä muodossa.

Diakroninen (eli geneettinen) kielitiede jakautuu kahteen eri tyyppiin, historialliseen ja komparatiiviseen. Edel-

linen pyrkii vastaamaan kysymykseen: miten (ja miksi) kieli muuttuu? Vastaus edellyttää, että ajan kulkua seurataan eteenpäin eli ”myötävirtaan”. Jälkimmäinen pyrkii vastaamaan kysymykseen: Miten muutoksen suunta voidaan kääntää? Vastaus edellyttää, että ajan kulkua seurataan taaksepäin eli ”vastavirtaan”. Komparatiivisen kielitieteen sisällä voidaan edelleen erottaa kaksi eri varianttia: varsinainen komparatiivinen metodi kohdistuu moneen kieleen samanaikaisesti, kun taas sisäinen rekonstruktio kohdistuu yhteen kieleen kerrallaan. Edellinen tuottaa tiettyyn ajankohtaan sijoittuvia *proto*-muotoja (jotka kulloinkin sijoittuvat sukuun haaraan), kun taas jälkimmäinen tuottaa tiettyä ajankohtaa edeltäviä *pre*-muotoja.

Diakronisen kielitieteen vastakohta on synkroninen kielitiede. Elämyksellisesti ja tiedolliselta kannalta synkronia on ensisijainen ja diakronia on toissijainen, kun taas ontologiselta kannalta tilanne on päinvastainen: yhtämittäinen muutos on todellista, kun taas nykyhetki on epävakaa piste menneen ja tulevan välissä. Se oli menneisyyden tulevaisuutta, ja se tulee olemaan tulevaisuuden menneisyyttä. Johtopäätös on *the primacy of history*.

Historiallinen kielitiede on luonteeltaan aidosti ei-synkronista. Komparatiivisen kielitieteen status on sitä vastoin ambivalentti, koska sen metodit soveltuvat yhtäläisesti synkroniaan ja diakroniaan: ”All methods give ultimate units from which there is a one-way mapping to the lower units from which one started.” Tarkemmin sanoen: todennetuista yksiköistä A~B~C johdetaan abduktion avulla sellainen hypoteettinen yksikkö *D, josta A~B~C voidaan johtaa deduktion avulla. Abduktio ja deduktio eivät ole kaksi eri prosessia, sillä abduktio sisältää deduktion: vain sellaisen *D:n saa abdosoida, josta A~B~C:n voi dedusoida. *D voi puolestaan olla joko synkronis-morfofoneemisen analyysin mukainen syvämuoto tai komparatiivisen metodin mukainen (sukupuun avulla esitetyn) kantakielen yksikkö. Induktion tehtävä on kerätä aineistoa mahdollisen abduktion varalle.

Historiallinen kielitiede esittää siis kysymyksen: miten kieli muuttuu? Muutoksen päätyypit ovat äänne- ja merkityksen muutos. Yhdessä ne muodostavat erittäin laajan ja heterogeenisen ilmiöalueen. Kun sattuman mahdollisuus on ensin tiedostettu, yhteiseksi nimittäjäksi tarjoutuu muutoksen rationaalisuus eli tarkoituksenmukaisuus. Erityisesti korostuu analogian yhdenmukaistava vaikutus, joka ilmenee eri konteksteissa eri tavoin.

Analogian rooli morfologian ja syntaksin muutoksessa on moneen kertaan dokumentoitu ja siksi itsestään selvä. In-

formatiivisempaa on tuoda esiin analogian usein sivuutettu rooli äänne- ja merkityksen muutoksessa. Grimmin laki käsittelee sitä, miten indoeurooppalaisen kantakielen klusiilit muuttuivat siirryttäessä germaaniseen kantakieleen. Tässä yhteydessä riittää, että todetaan seuraavat kaksi muutossarjaa:

$$p t k > f \theta \chi, b d g > p t k$$

Ensiksikin näiden muutossarjojen lähtökohdat ovat keskenään analogiset: yhtäältä kaksijäseninen ternaari proportionaalinen oppositio labiaali-dentaalivelaari eli $(p:t:k) = (b:d:g)$, toisaalta kolmijäseninen binaari proportionaalinen oppositio soinniton-soinnillinen eli $(p:b) = (t:d) = (k:g)$. Toiseksi kummankin muutossarjan kolme osamuutosta ovat keskenään analogiset. Yhtäältä soinniton klusiili muuttuu spirantiksi: $(p>f) = (t>\theta) = (k>\chi)$. Toisaalta soinnillinen klusiili muuttuu soinnittomaksi: $(b>p) = (d>t) = (g>k)$. Kolmanneksi muutossarjojen 3-osaiset kokonaisrakenteet ovat keskenään analogiset: $[(p>f) = (t>\theta) = (k>\chi)] = [(b>p) = (d>t) = (g>k)]$. Neljänneksi esimerkkimme paljastaa päähkinänkuoressa diakronisen strukturaalifonologian oikeutuksen. Soinnittomien klusiilien spirantisoituminen jättää systeemiin kolme aukkoa, jotka on pakko täyttää.

Merkityksen muutoksessa näyttelee keskeistä osaa *one meaning – one form* -periaate (yksi merkitys ja yksi muoto eli lyhyesti 1M1F). Tätä periaatetta sovellettaessa päämääränä on torjua tai poistaa tilanteet, joita luonnehtivat joko 1M2F (= yksi merkitys – kaksi muotoa eli ”häiritsevä” muodon variaatio) tai 2M1F (= kaksi merkitystä – yksi muoto eli ”häiritsevä” merkityksen variaatio). Tämä periaate noudattaa analogiaa, sillä sen tuloksilla on yhteinen rakenne, nimittäin 1M1F tai 2M2F tai 3M3F ja niin edelleen; ja analogian määritelmähän on juuri rakenteen samuus. On syytä lisätä, että lek-

sikaaliset yksiköt sietävät 2M1F-tilanteen grammatikaalisia paremmin.

Kun hyväksytään muutoksen yleinen rationaalisuus, annetaan samalla – melkein huomaamatta – selitys sille, miksi kieli muuttuu. Tämä ei merkitse sitä, että muutoksen käsitettä haluttaisiin yksinkertaistaa; päinvastoin. On varsin tavallista, että ihmiset pyrkivät käytöksellään toteuttamaan samanaikaisesti useita eri päämääriä, ja päämäärien moninaisuudesta seuraa (selitystä kaipaavien) keinojen moninaisuus. Jotta selitys löytyisi, aineistoon pitää siis perehtyä yksityiskohtia myöten. Ei ole yhtä ainoaa patenttiratkaisua.

Komparatiivinen kielitiede perustuu samamerkityksisten sanojen äännevastavuuksille (engl. *sound correspondences*). Seuraavan esimerkin tarjoavat eräiden indoeurooppalaisten kielten 'äitiä' ja 'veljeä' tarkoittavat sanat:

sanskrit	<i>mātá</i>	<i>bhrátá</i>
kl. kreikka	<i>mátēr</i>	<i>phrátēr</i>
latina	<i>māter</i>	<i>frāter</i>
gootti	<i>mōdar</i>	<i>brōðar</i>

Perusoletus on se, että yhden kielen puitteissa äänneet käyttäytyvät säännönmukaisesti eli poikkeuksettomasti. Joko äänne ei muutu lainkaan tai jos se muuttuu, niin se muuttuu samalla tavalla kaikkien sanojen samoissa ympäristöissä. Jos tietty kantakielen äänne ei muutu, tämä tarkoittaa sitä, että se säilyy sellaisenaan myös tytärikielissä. Tätä vaihtoehtoa havainnollistaa esimerkissämme sananalkuinen *m*-äänne: tuloksena on 4-osainen identtinen vastaavuus *m–m–m–m*. Toisaalta indoeurooppalaisen kantakielen sananalkuinen *bh*- (jonka tarkka äänneasu on kiistanalainen) säilyi sanskritissa, mutta muuttui siirryttäessä klasiseen kreikkaan, latinaan ja goottiin. Tuloksena on 4-osainen ei-identtinen mutta yhtä kaikki säännönmukainen vastaavuus *bh–ph–f–b*. Se toistuu esimerkiksi näiden kielten 'kantaa'-verbissä, vaikkapa verbi-

muodossa merkitykseltään 'minä kannan': *bhárāmi–phérō–ferō–bera*.

Äänne muutoksista esiintyy analogioista ja äännelainoista sekä myös satunnaisemmista syistä johtuvia poikkeuksia. Joskus poikkeukset kuitenkin onnistutaan osoittamaan näennäisiksi. Tätä vaihtoehtoa edustaa esimerkissämme gootin sanasisäinen vaihtelu *d~θ*, joka saa – sanskritin tarjoaman evidenssin valossa – selityksensä sanojen välisestä aksenttierosta.

Kielen menneisyyttä rekonstruoidessa otetaan huomioon eri muutostyyppien todennäköisyydet. Kielitypologialla on tässä suhteessa keskeinen rooli, sillä se asettaa ne rajat, jotka määräävät, mitkä muutokset ovat mahdollisia. Koska klusiilin muuttuminen spirantiksi on paljon todennäköisempää kuin päinvastainen kehitys, latinan *f*:-n täytyy esimerkissämme olla muutoksen tulosta. Samanlaista suuntaisuutta ilmentää myös grammatikalisaatio, joka voi erityistapauksenaan sisältää leksikalisaation (esim. taivutusmuodon kiteytymisen adverbiksi). Samaa periaatetta edustaa laajemmassa mittakaavassa perinteellinen oletus typologisesta kehityskulusta iso-loiva > agglutinoiva > flekteeraava, joka voidaan olettaa myös kehäksi, jos flekteeraavan tyyppin katsotaan vuorostaan tulevan typistymään iso-loivaksi.

Yleisen käsityksen mukaan fysiikka tarjoaa muille tieteille sikäli esikuvan, että sen tutkimuskohdetta luonnehtii säännönmukaisuus (engl. *regularity*). Tämän kriteerin valossa komparatiivinen kielitiede osoittautuu mallikelpoiseksi tieteksi. Toisaalta fyysikaalista tapahtumista luonnehtii myös ennustettavuus. Tätä kriteeriä ei historiallinen kielitiede täytä, ja seurauksena onkin ollut sen tieteellisyyden tasoa koskeva, vuosikymmeniä kestänyt vilkas keskustelu, joka on rikastuttanut kielitieteen metateoriaa. Monista keskusteluun osallistuneista on tässä yhteydessä syytä mainita vastakkaisia kantoja edustaneet Raimo Anttila ja Roger Lass.

Raimon kanta on lyhyesti sanoen se, että muutoksen kulku on säännön- mukaista mutta sen suunta on ennustamaton. Säännönmukaisuuden synnyttää sosiaalinen paine, kun taas ennustamattomuus on seurausta muutoksen rationaalisuudesta. Psykososiaalisen ympäristön tuottamista tarpeista ja päämääristä osa on vanhaa ja osa on uutta eli ennustamattontta, ja saman täytyy päteä myös (ympäristöönsä sopeutuvasta) rationaalisesta käytöksestä. Kieli on tässä vain yksi osatekijä monien joukossa.

Roger Lassin vaatima ennustettavuus edellyttäisi sellaisia ”muutoksen lakeja”, jotka pätevät aina ja kaikkialla. Se, että niitä ei ole löydetty, ei johdu kielitieteilijöiden osaamattomuudesta, vaan siitä, että niitä ei ole.

Toinen Raimon merkkiteos on *Analogy*, joka ilmestyi vuonna 1977. Sen julki lausuttuna tavoitteena on esittää katsaus (= *state-of-the-art report*) vuosilta 1962–1972, mutta se ylittää tämän lähtökohtansa.

Analogiaa on menestyksellisesti sovellettu kielen kuvaukseen aina antiikista nykypäiviin asti, ja sen olemassaolo on myös yleisesti tunnustettu sekä psykologiassa että (tieteen)filosofiassa. Noam Chomsky sai kuitenkin 1950-luvun lopulla päähänsä, että analogiaa ei kerta kaikkiaan ole, ja sittemmin generativismi yritti väen väkisin pakottaa uudet kielitieteilijäsukupolvet omaksumaan tämän ajattelutavan. Raimon kaltaisen rehellisen ihmisen oli pakko kieltäytyä: ”Minun oli ryhdyttävä analogistiksi säilyttääkseni älyllisen itsenäisyyteni ja tehdäkseni sen, mitä jokaiselta tieteenharjoittajalta odotetaan.” *Analogy*-teoksen jokaiselta sivulta huokuu vakaumukseen perustuva vastarinta generativismia kohtaan.

Ei tietenkään tarvitse väittää, että generativismi olisi ollut joka suhteessa väärässä. Mutta muutamassa suhteessa se oli kyllä väärässä. Ensiksikin generatiivinen kuvaus ilmoitti tavoitteekseen paljastaa kielessä piilevät (merkitsevät) yleistyks-

set. Yleistyksen tulos on (universaali)käsite, jonka tunnusmerkki on se, että sitä edustavat yksittäiset ilmiöt ovat keskenään rakenteellisesti samankaltaiset (eli analogiset). Analogia ei siis voi olla virheellinen, jos (ja kun) se mihin pyritään perustuu analogiaan. Tämän pitäisi olla itsestään selvää. Lisättäköön varmuuden vuoksi, että mitä abstraktimpi on yleistyksen tuloksena oleva käsite, sitä epätodennäköisempää on, että se olisi psykologisesti todellinen.

Toiseksi generativismi on yksi strukturalismin versio (kuten Raimo totesi vuoden 1973 artikkelissaan), ja strukturalismin keskeinen teesi on se, että ilmiöitä ei pidä tutkia irrallisina eli atomistisesti vaan suhteessa toisiinsa. Osana suhteiden verkostoa kukin ilmiö on sitä, mitä muut *eivät* ole. Tämä on tyhjentävä selitys sille, miksi /p/ osana indoeurooppalaisen kantakielen äännesysteemiä on aspiroimaton soinniton labiaaliklusiili: mikään muu äänne *ei* täytä tätä määritelmää. Olemme jo nähneet, että tällainen strukturaalikuvaus perustuu viime kädessä analogialle (koska se perustuu proportionaalisille oppositioille).

On siis vain johdonmukaista, että jo vuonna 1972 Raimo teki seuraavan mahdollavan yleistyksen: ”Mikä tahansa kieliopillisen kuvauksen systeemi voidaan esittää analogisin termein, jotka perustuvat näissä systeemeissä käytetyille suhteille.” Tieteenhistoriallisesti on varsin kiinnostavaa, että saman teesin esittivät myös strukturaalikielitieteen johtohahmot Charles Hockett (vuonna 1968) ja Fred Householder (vuonna 1971) sekä sellainen nuori nouseva kyky kuin Bruce Derwing (vuonna 1973). Heihin kaikkiin Raimo viittaa *Analogy*-teoksessaan moineen otteeseen. Kiinnostava on myös Ronald Langackerin myöhempi toteamus vuodelta 1987, että kognitiivisen kieliopin kannalta sääntöperustainen kuvaus ja analogiaperustainen kuvaus ovat täysin samanveroiset.

Synkronia ja diakronia läpäisevät toisensa analogian käsitteessä. Synkronis-analoginen kuvaus ei perustu abstraktiotasojen eroa heijastaville vertikaalisille suhteille vaan samalle abstraktiotasolle kuuluvien yksikköjen välisille horisontaalisille suhteille. Tarvittavan taustafilosofian tarjoaa totuuden koherenssiteoria. Suomen kielitieteessä sovelsivat näitä ajatuksia 1970-luvulla Terho Itkonen tutkimuksissaan syntaktisista vaikutusyhteyksistä ja Heikki Paunonen kenttämorfologian tutkimuksissaan. Kumpikin mainitaan *Analogy*-teoksessa.

Hermann Paul, Edward Sapir ja Leonard Bloomfield olivat sitä mieltä, että kielellisen käytöksen *luovuus* eli uusien lauseiden tuottaminen perustuu analogiaan. Se nimittäin perustuu siihen, että puhuja ymmärtää rakenteellisen samuuden vanhojen ja uusien lauseiden välillä, mikä puolestaan edellyttää sitä, että hän on sisäistänyt näille yhteisen mallin eli konstruktion. Lauseen tuottaminen on teko (eli performanssia), ja teko on käsitteellisesti sidoksissa kykyyn tehdä (eli kompetenssiin), aivan kuten aktualisuus on potentiaalisuuteen. Analogia – yhtäältä kykynä ja toisaalta sitä vastaavana tekona – kytkee siis kompetenssin ja performanssin toisiinsa.

Edelleen luovuutta on kahdenlaista, nimittäin kieltä säilyttävää (eli synkronista) ja kieltä muuttavaa (eli diakronista). Kärjistäen: *uusien* lauseiden tuottaminen on synkronista analogiaa, kun taas *uudentyyppisten* lauseiden tuottaminen on diakroniaa, nimittäin silloin kun vastaavat konstruktiot sattuvat vakiintumaan kieleen. Synkronia vs. diakronia -eron asteittaisuudelle, joka ehkä tuntuu itsestään selvältä, annetaan näin tarkka tieteellinen perustelu. Edellä on jo mainittu diakronisen analogian rooli äänne muutosten mahdollisesti aiheuttamien häiriöiden poistamisessa.

Generativismi erehtyi erottaessaan performanssin jyrkästi kompetenssista. (Juokseminen ei voi olla täysin irrallinen

kyvystä juosta.) Lisäksi tämän distinktion määrittelyssä tehtiin kategoriavirhe. Performanssi on puhumista ja ymmärtämistä, mutta vastaava kyky eli kompetenssi ei muka olekaan kyky puhua tai ymmärtää, vaan se oletetaan kielen muotoa – eikä siis edes merkitystä – koskevaksi ”tiedoksi”, ja sen rakenne on sellaisenaan kopioitu aksiomaattisten uudenkirjoitusjärjestelmien rakenteesta.

Vuonna 1991 Raimo julkaisi monografian *The field theory of meaning and semantic change*, jota hän oli pohjustanut aiemmin ilmestyneillä *hahmon* ja *kentän* käsitteitä esittelevillä artikkeleilla. Se on *Analogy*-teoksen rinnakkaisteos sikäli, että se toteuttaa siinä esitettyä ohjelmaa. Taivutusparadigmat tulkitaan kentiksi, joiden eri osat ovat keskenään jatkuvassa vaikutusyhteydessä.

Raimo suunnitteli yli 20 vuoden ajan laajaa etymologista tutkimusta indoeurooppalaisen kantakielen **ag-*sanajuuresta. Se ilmestyi viimein vuonna 2000 260-sivuisena teoksena *Greek and Indo-European etymology in action. Proto-Indo-European *ag-*. Kirjan teemaksi valittiin **ag-* kuuluu indoeurooppalaisen kantakielen keskeiseen sanastoon; joku voisi jopa väittää, että se on sanaston tärkein sana. Joka tapauksessa se avaa ainutlaatuisen ikkunan siihen maailmaan, jossa tätä kantakieltä aikoinaan puhuttiin. Ja sitten – kun seurataan kantakielen asteittaista haaroittumista tytärikieliksi – se tarjoaa aivan yhtä ainutlaatuisen panoraman siihen kehitykseen, jossa tämä yhteinäiskulttuuri vähitellen muuttui joukoksi paikalliskulttuureja. Vaikka nämä kulkiivat hieman eri suuntiin, ne säilyttivät tunteen toisiinsa.

Yksi **ag-*juuren englanninkielisistä nykyedustumista (*action*) esiintyy humoristisesti jo kirjan otsikossa. Tällä juurella ilmaistun merkityksen historia sisältää useita ajallisia kerrostumia. Sanskritissa, klassisessa kreikassa ja latinassa vastaavan verbin dokumentoitu merkitys on ’ajaa’. In-

doeuropeistien yhteisvoimin suorittaman rekonstruktion perusteella on syytä olettaa, että kaikkein vanhin kerrostuma eli kanta-kielinen merkitys on ollut 'ajaa karjaa.' Tarkempi rekonstruktio antaa tulokseksi, että karjan ajaminen on tapahtunut takaapäin. Ja vielä tätäkin tarkemman rekonstruktion mukaan se olisi suoritettu kädet levällään. (Tätä syvemmälle menneisyyteen emme voi enää tunkeutua.) Karjanhoidon kontekstista tämän sanan käyttö on laajentunut ensin maanviljelyyn ja sitten sodankäyntiin. Seuraavien siirtymien tuloksia ovat olleet metaforaan perustuvat uskonnolliset merkitykset sekä mentaaliset ja arvottavat merkitykset (kuten 'ajatella' ja 'hyvä').

*Ag-sanueen oletettu merkityshistoria saa lisätukea, kun sitä verrataan analogisiin tapauksiin eli 'ajamista' tarkoittavien verbijuurien historiaan yhtäältä germaanisissa kielissä (vrt. saksan *treiben* > *Trieb*, englannin *to drive* > *the drive*) ja toisaalta itämerensuomalaisissa kielissä. Itse asiassa suomen *ajatella*-verbi on tästä mainio esimerkki: ”Ajatteleminen on alkujaan nähtävästi mietinnän kohteen kuvaannollista takaa-ajamista, tavoittelemista” (Y. H. Toivonen). Itse asiassa on jopa mahdollisuuksien rajoissa, että *ajaa* ja **ag-* palautuvat samaan kantaan tai että edellinen on lainattu jälkimmäisestä.

Kokonaisuudessaan **ag-*teos on vaikuttava oppineisuuden näyte, jossa kielihistoria laajenee kulttuurihistoriaksi sanan parhaimmassa merkityksessä. Tässä kirjassa on paljon sellaista tietoa, jonka pitäisi kiinnostaa ketä tahansa sivistynyttä ihmistä.

Muussakin tuotannossaan Raimo oli valmis ylittämään kielitieteen sovinnaiset rajat. Hän osoitti monissa artikkeleissa, miten lingvistiikan juuret ovat perinteellisessä filologiassa. Tämä oli taustana sille, että hän omaksui hermeneuttisen filosofian, sillä senkin juuret ovat filologiassa. Hän oli myös ensimmäisiä niistä, jotka Roman Jakobsonin esimerkkiä seuraten toivat semioottisen tarkastelutavan kielitieteeseen.

Vuosikausia kestäneen kamppailun jälkeen oli palkitsevaa kokea se, että ajan henki viimein muuttui. Vieraillessaan Suomessa vuonna 2003 Tom Givón myönsi nyt täysin ymmärtävänsä historiallis-komparatiivisen kielitieteen merkityksen ja erityisesti Raimon roolin tämän tyyppisen tutkimuksen edustajana (UCLA:ssa 1960-luvulla generativistina Givón ei tätä vielä ollut ymmärtänyt). Jalomielisenä luonteena Raimo antoi synnin päästön.

Muuttunutta ajan henkeä kuvasti myös Martin Haspelmathin iskulause vuodelta 1999: ”Kielitieteilijän, joka kysyy 'miksi?', täytyy olla historioitsija.” Hyvin seikkaperäisessä yleiskatsauksessaan vuodelta 1995 Robert Beekes totesi, ettei generativismi ole tarjonnut indoeuropeistille ainuttakaan uutta oivallusta. Raimo taisi olla oikeassa.

Vaikka Raimo oli aito kosmopoliitti, hän piti tiiviit yhteydet Suomeen. Hänen seurassaan puhuttiin kaikesta maan ja taivaan välillä, mutta kielitiede oli aina etusijalla. Pysyvä muisto on jäänyt tapaamisista, joihin 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa osallistuivat Raimon lisäksi Mikko Korhonen, Jorma Koivulehto sekä Terho ja Esa Itkonen. Vuosina 2013–2020 järjestettiin Turussa leikillisen MYK-nimikkeen alla (= Melko Yleistä Kielitiedettä) kaikkiaan 31 esitelmätilaisuutta, ja moniin niistä (ynnä niiden jälki-istuntoihin) Raimo osallistui innokkaasti. Näin hän ehti solmia hyvät suhteet 50 vuotta nuorempien kielitieteilijöiden sukupolveen.

Mikä on Raimon meille jättämä opetus? Menneisyyttä ei tarvitse rakastaa, mutta sitä pitää kunnioittaa. Pintapuolinen radikalismi pyrkii toistuvasti aloittamaan puhtaalta pöydältä. Tätä asennetta on vastustettava, ja se vaatii työtä.

ESA ITKONEN
esamattiitkonen@gmail.com

Kirjoittaja on Turun yliopiston yleisen kielitieteen professori emeritus.